

սրբուհւոյ մը՝ կատարինէ Սենայւոյն, որ 1375ին եկաւ և վանքն այցելեց. գովեց գործը, բայց տեսնելով վանականներու չքաւոր կեանքը, քաջալերեց, խրատեց և Քիզա դառնալով այնքան շարժեց ազնւ-ւականներու սրտերը իր հրեշտակային խօսքերով՝ որ անկէ սկսեալ մրցիլ սկսան՝ մէկը եկեղեցին, միւսը աւանդատունը շինելու, ոչ միայն, այլ և Աւինիոն երթալով բարեխօսեց Գրիգոր Թ Ս. Քահանա-յապետին որ 1000 ոսկի ֆիորին պար-գեւել տուաւ Քիզայի եպիսկոպոսին ձեռքով՝ զանազան կտակներէ: Անկէ վերջ Լոթթոյ կամպարթի ազնուականն ալ կտակեց զդեակ, երկիր եւն.:

1400ին արդէն ամէն մասով իր ամբողջ ընդարձակութեան մէջ շինուած լինեցած էր այդ հսկայ և փառաշուք մենաստանը:

Հաւատարիմ ըլլալու համար պատմութեան, պէտք է յիշենք թէ մենաստանին ընդհանուր շինութենէն վերջ, վանականները վաւերագրութեան մէջ անդրադարձեր են, որպէս թէ Պետրոս Միրանդեան և կամ պաքորթիները վաշխառութիւն ըրած էին վանքին նուիրած հարստութեան մէջ, ինչպէս որ ժողովրդեան բերնին մէջ կար:

Ասկից խղճահարած վանականները՝ զի մոռնան կատարած են Ս. Աթողին յԱւինիոն, մինչեւ իսկ պատրաստ հրաժարելու ամէն բանէ:

Հետագայ լուծիւնը կ'ենթադրէ որ Ս. Աթողը զիրենք հանդարտեցուցած է:

Առանձնականներու նպատներէն զատ, Քիզայի և Պիրենցէի կառավարութիւններն ալ վանքին հանդէպ միշտ բարեացակամ գտնուեցան զերծ հոգակելով հարկէ, կամ գնումները մաքսէ:

Գիտնալու է սակայն որ վանքին այսօրուան շինութիւնը նախնականը չէ. և շատեր իրաւամբ կը դիտեն որ հինին պարզութիւնն ու վսեմութիւնը փոխուեցաւ 1600ի շոյալութեան, որ քիչ կը համեմատէր կրօնաւորական պարզութեան. այդ զարդարանքն սկսած է 1606ին, և 1636ին կ'իյնայ վանքին սինազարդ հրաշալի

քառանկեան շինութիւնը, ինչպէս կեդրոնի աղբիւրը՝ ամբողջ Գարրարայի մարմարով: Այդ շինութեանց աշխատեցան 1600ի մեծամեծ արուեստագէտներ հետզհետէ:

Եկեղեցւոյն պճնազարդումն ալ նկարներով և մարմարակերտ սեղաններով ու խորաններով՝ 1676-1681ի շրջանին է:

Բայց 23 Մարտ 1808ին, երբ Նափոլէոնի ընդհանուր հրովարտակով ջնջեց կրօնական հաստատութիւնները, այս Զերբոգան ալ այդ ապերախտ օրէնքին հետեւանքով շատ ու շատ կրեց, բարոյապէս՝ մահանալով, քանի որ վանականները ըշուեցան, ցրուեցան, ու նիւթապէս՝ ինչքեր, կալուած գրաւուեցան, հարուստ և թանկագին դիւանը տարտղնուեցաւ, արժեքաւոր նկարներ ու սպասներ վաճառուեցան, կորսուեցան, և եթէ ամէն բան չփճացաւ՝ շնորհիւ մէկ երկու վանականներու է՝ որոնք որպէս պահապան դրուած էին վանքին:

Նափոլէոնի անկումէն վերջ, 1814ին վանականներն իրենց մենաստանը դարձան և ամէն ճիգ ու ջանք թափելով դարձեալ գեղազարդեցին և զրեթէ նախկին փառքին ու վայելչութեան վերածեցին, մինչեւ որ վերջին եղբրական հարուածը տուաւ անոր իտալական նորաձոյլ պետութիւնը 1866ին, զայն ջնջելով և ցրուելով խեղճ վանականները:

Չանազան ծրագրերն շողացին վանքին զլիւն՝ հիւանդանոցի, յիմարանոցի, զինուորական կեդրոնի վերածելու, բայց վերջապէս վճռուեցաւ անցնել զայն պետութեան գեղարուեստի յիշատակարաններուն կարգը:

Հիմա երբ այցելուն հոն երթայ, զուրական զոյգ մը շողշողուն սիւներով բարձրացած մուտքի կամարը պիտի տեսնէ, որուն վրայ դեռ կը նշմարուի կեանքի փառքի մը ստուերը, և երջանիկ կեանքի մը տեսլական հմայքը որ կ'ամբիոփողայ այս զոյգ տողերուն մէջ.

Ո՛վ երջանիկ միայնութիւն
Ո՛վ միակ երամութիւն,
O beata solitudo!
O sola beatitudo!

Բայց ի զուր է փնտռել մենակեացը որ 1874էն ի վեր անհետացած է այդ սրբավայրէն, այդ սպիտակազգեստ հրեշտակը որ երբեմն տեսիլքի պէս կը վերանար խնկահոտ աղօթքներով, երբեմն ալ կըրած խոնարհ՝ իր պարտիզակի ծաղիկներու բուրումներուն մէջ, հեռու կեանքի հոգերէն, պատրանքներէն ու փոթորիկներէն՝ իսկապէս կ'երանանար տենչալի միայնութեան ծոցը:

Ի զուր պիտի փնտռէ բարեպաշտ այցելուն այդ ոսկի վանդակը սրբացնող մենաւոր ծիտը. միայն երբ տեսնէ խոնարհ վանական մը՝ որ կը հսկէ դեռ որպէս օտար մը իրմէ կողոպտուած սրբարանին, անմեղ թռչուն մը՝ որ չար ձեռքեր զայն իր բունէն են վտարեր, հօգը տեսնէ մը կ'ունենայ հոգւոյն մէջ մաղթելու վերադարձը սպիտակ թռչնիկին որ աղօթէ դեռ և շատ աղօթէ տառապող մարդկութեան երջանկութեան համար, այդ թշուառ մարդկութեան որ չի գիտեր աղօթել՝ որ երջանկանայ:

Մեր պատմական տեղեկութեանց եւ խորհրդածութեանց աւարտին՝ բնական կուգայ հարցնել թէ այս հինաւուրց յուշարձանը — ուսկից կողոպտուած է ճգնող ու աղօթող հոգին՝ որուն համար իր ամբաւ հարստութիւնն է կտակած հայազգին Պետրոս — ինչ արժէք ունի հայութեան համար:

Ստոյգն ըսելով՝ նիւթական ոչ մէկ արժէք. սակայն չենք կրնար ուրանալ հոն զազափարական գեղեցիկ տիպարը հայուն՝ որ նախ կը վաւերացնէ համբաւեալ քաջ առեւտրականի մեր ձիրքը միջազգային պատմութեան մէջ, և յետոյ, ինչ որ ալ աւելի բարձր է, նա զիտէ նուիրական դատի մը սահմանել իր ամբաւ հարստութիւնը, այն է՝ յանուն քրիստոնէական քաղաքակրթութեան, և այսպէս Պետրոսի նեաց զարմը և այսօրուան սգաւոր մեռելները՝ աւերակ Անին, և առաջինին ու երկրորդին մէջ կ'անմահանայ հայուն մեծ ոգին:

Ահա զազափարական արժէքը Պետրոսի գործին որ գեղեցիկ ներշնչումի աղբիւր մ'ըլլալէն զատ՝ երախտագիտական հանդիսաւոր ցոյց մըն է յաւերժական հայութեան կողմէն առ ազնիւն ու գեղեցիկն իտալիա, որ միջին դարերուն այնքան սիրալիր ասպնջականութիւն ցոյց տուած է մեր կիլիկեան բեկորներուն, և որպէս կենդանի ապացոյց՝ կը խօսի Ռախտի մայրավանքը վենետիկ Արիւմին հովանոյն ներքեւ բերկրազուարճ՝ աւելի քան երկու դարու կեանքով:

Հ. ԵՂԻԱ ՓԷՉԻԿԵԱՆ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԵՍ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆԻՆ Ի ՍԵՒՐ

Կրթական յարկի մը սրբազնագոյն օրն է այդ, ուր գեղեցիկ յոյսերու փթթումն է որ կ'ողջունուի: Այդ օրը հաւասարապէս ուրախաւիթ է դաստիարակին՝ որ տարեկան հունձքը կը քաղէ, և աշակերտին՝ որ կրթութեան և ուսման անկապուտ հարստութեամբ կեանքին կը մտնեայ, իրագործելու հոն գեղեցիկ տեսլականները տարիներու ընթացքին ծրագրած իր թարմ ու մաքուր հոգւոյն մէջ՝ ընտանիքի և հայրենեաց դատին համար:

Այսպէս էր մասաւր Սեւրի Մուրատեան վարժարանի այդ տօնը՝ որ ազգային հանդէսէ մը աւելի չքեղ էր և հմայիչ:

Մասամբ ըսինք, որովհետեւ դեռ նոր կ'աւարտի վերաբացման շորորդ տարին, և 1934ին է որ պիտի պսակուի շրջանաւարտներու անդրանիկ գասը հիւրընկալ Ֆրանսայի բարձրագոյն հաստատութեանց մէջ կատարելագործելու գիտութեան և արուեստի մասնաճիւղեր:

Եւ արդէն հոն էր այդ օրը Ֆրանսա իր լաւագոյն և պատկառելի ներկայացուցիչներով՝ որոնք հմայուած էին մեր աշակերտութեան ի տես, վստահ ըլլալով որ անոնք կոչուած են կրթութեան՝ Արեւելքի մէջ:

Ոչ միայն, այլ և այդ ու նման հանդէսները Մուրատեան վարժարանին՝ միակ առիթը կը ներկայացնեն, ուր Ֆրանսա իր պետական անհետ, և այդ մեծագոյն ազգակը կը դառնայ, որուն կը յենու մեր զազութիւնը այս տառապանքի օրերուն:

Պիտի չլուք և այն դերի մասին զոր տարին ներէ ի վեր ստանձնած է այնքան յաջող կերպով՝ ներկայանալով որպէս ազգային կեդրոն

իր շատ մը ծանօթ դրուատելի առաւելութիւններով:

Յուլիսի 3ի հանդէսը տեղի ունեցաւ յետ միջօրէի ժամը 4ին «Պէշիկթաշէան» նորակառոյց թատերասրահին մէջ, ուր լեցուած էր 700 հոգւոյ չափ հոծ բազմութիւն մը:

Օրուան նախագահն էր ժորժ Կոյիոյ՝ Ֆրանսական Ակադեմիայէն: Պաշտօնական բազմութիւններկայացուցիչներուն մէջ յիշենք Մովսէս Տը Լա Թոյլըրի, Մովսէս Բնդի, քննիչը, որ կը ներկայացնէր ֆրանսական կառավարութիւնը, Տէլլա Թորըէ հիւպատոսը՝ իտալական դեսպանին կողմէ, և ուրիշներ:

Ներկայ էր բարեգեան հայ գաղութին եկեղեցական և քաղաքական ընտրանին. ինչպէս Գերայ. Պահապանեան, Գերյ. Քէտիճեան, յետոյ Տեարք Սինապեան, Համբարձումեան, Թորգոմեան, Բրոֆ. Ա. Տէր-Յակոբեան, Զօր. Կօրկանոֆ, Զօր. Ալշակ Խան Գորոյեանց, Զօրանեան, Հաւաճեան, Սըվաճեան, Գալըպճեան, Կ. Սասունի եւն., և վարժարանին վեր. Հայրերը, վ. Հ. Յովհ. վ. Թորոսեան՝ մեծաւոր, Հ. Սահակ վ. Տէր-Մովսէսեան՝ տեսուչ, Հ. Սրապիոն Ուլուճեան՝ ուսումնապետ, և Հ. Վահան Յովհաննէսեան՝ ուսուցիչ և մատակարար, և անոնց քով ամբողջ ուսուցչական կազմը:

«Մարտէյէզ» էն և «Փամ փորոտան» էն վերջ հազարապետ Զատիկ Խանգաւեան, Ս. — Մուրատեան վարժարանին քաղաքական տեսուչը, շնորհակալութեան ձեռք խօսքեր ուղղեց հանդիսականներուն, խնդրելով օրուան նախագահէն որ թարգման ըլլայ տեսչութեան երախտագիտութեան՝ հանդէպ Ֆրանսական պետութեան:

Համակրական զգացումներու զեղեցիկ խօսքերէն, զորս Մովսէս թոյլըրի յայտնեց Հայ Ազգին բարօրութեան մաղթանքով:

Ազգային և օտար ընտիր քերթուածներու յաշող արտասանութիւններէն վերջ՝ վարժարանին սաներէն՝ Ժ. Տէր Թովմասեանէ, վ. Պողոսեանէ, Ն. Նիկողոսեանէ և Ե. Լաչինեանէ, տեսուչ Հ. Սահակ վ. հակիրճ տեղեկատուութիւն ուրաւ վարժարանի ուսումնական 1931-32 տարեշրջը: Զանգեզուրի թիւն եղած է 54. 50 գիշերօթիկ և 4 ցերեկօթիկ. մեծամասնութիւնը հեռաւոր Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներէն, Եթովպիայէն, Եգիպտոսէն, Պարսկաստանէն հոն խմբուած, որոնց համար Տեսչութիւնը տրամադրած է վկայեալ ուսուցիչներ գիտութեանց և իւրաքանչիւր լեզուի՝ իր յատուկ ազգէն՝ լաւագոյն կերպով յաջողելու լեզուին և հնչման մէջ:

Յարգելի Տեսուչ հայրը շնորհեց Մուրատեան վարժարանի կարեւոր դերը գաղութահայ պատմութեան մէջ, և աւելցուց թէ մեծ է պարտականութիւնը, մանաւանդ տեղական հայութեան, բերելու իր օժանդակութիւնը՝ որպէսզի տարուէ որ, մանաւանդ այս տնտեսական աննպաստ շրջանին այնքան գեղարուեստներ կը պահանջէ Միւսթարեան Միաբանութենէն:

Ապա յաջողագոյն աշակերտներուն բաշխուեալ:

ցան մրցանակներ՝ նուիրուած ֆրանսական և իտալական պետութիւններէն, Ս. Ղազարէն եւ Մ. Ռ. Ն. Աշակերտաց Միութենէն:

Հանդէսին գեղարուեստական բաժինը մեծ յաշողութիւն ունեցաւ դեկլարութեամբ վարժարանի երաժշտութեան ուսուցիչ Բրոֆ. Գուրգէն Ալէմաշի՝ շրջանաւարտ վենետիկ Մ. — Ռաֆաէլէանէն և վկայեալ երաժշտագէտ Միւսթարեանցէն:

Որպէս քաջ դեկլար մեզի տուաւ Սպինդիարեանի Երեւանի էրիւտներ և Հայտերի Գինտըր համերգը, ինչպէս նաեւ քանի մը խմբերգներ աշակերտներէն երգուած՝ *Vincent d'Indy*, *Brown*, *Bellini* և իրմէ: Իսկ իր հեղինակած «Հեքեթ» մեզի շնորհաւորել կու տայ զինքը որպէս փայլուն երգահան՝ որուն գեղեցիկ ապագայ մը կը ժպտի այժմէն գեղարուեստի այդ հմայիչ ասպարէզին մէջ:

Բայց ինչ որ այդ օրուան հանդէսին մէջ անմոռաց պիտի մնայ՝ Ակադեմական ժորժ Կոյիոյի ճառն է, որուն սկիզբն անկեղծօրէն շնորհաւորեց երիտասարդ երգահան Գ. Ալէմաշի և քաջալերական խօսքերէ վերջ փառքը դրուատեց մեր հայ ազգին՝ թուելով անոր երախտաւոր ռահմիրաները հինաւորեց դարերէն մինչեւ մեր օրերը, և հոն էր որ մասնաւորեց իր խօսքը Միւսթարեան Միաբանութեան մասին, վեր հանելով անոր ամենամեծ դերը հայուն քաղաքացիականութեան մէջ, որուն կը հետապնդէր իր ամբողջ գրական ու կրթական գործունէութեամբ, և միեւնոյն միջոց կը ջանար քաղաքակիրթ Արեւմուտքին ճանչցնել այդ արժանաւոր ազգը:

Հմտալից և ազգու խօսքին կը միացնէր սերտ տապնդիչ շնորհ մը, և որպէս թէ հայուն սիրտ կրէր իր մէջ՝ կը ջանար ջերմացնել ամէն սիրտ հայութեան կրակը միշտ անշէջ պահելու, հաւկառակ տիրող ճնշիչ պայմաններուն որոնք դժբախտաբար օտարացման դուռը կը բանան:

Միւսթարեան Միաբանութեան գործունէութեան մասին դեռ շնորհելով Ֆրանսական կառավարութեան մեծ համակրութիւնը, և առիթ առաւ ըսելու որ հայութիւնը երախտագէտ պէտք է ըլլայ այդ սրբազան Ուխտին՝ քաջալերելով ազգային ազգօգուտ և փրկարար գործունէութիւնը:

Հանդէսն աւարտելուն՝ հանդիսականները կը հիւրասիրուին ֆոմիատուրեան պատմական պալատին դահլիճին մէջ և կը մեկնին լաւագոյն տպաւորութիւններով Հայ ազգին և Միւսթարեան Միաբանութեան հանդէպ՝ որ այսպիսի պատուաբեր և մեծ կայան մը հաստատած է Ալէնի ասիերուն վրայ հայ ցեղին սրբազան դատին ի նպատակ:

Օտարներէն աւելի մեր ազգայիններն են որ անխառն հրճուանք և գեղեցիկ յիշատակներ կը տանին իրենց հետ այդ վարժարանէն, ուր կը զգան իրենց ցեղին մեծութիւնը և ազնուութիւնը փառաբանուած այդքան բարձր անձերէ, որոնց բարեկամութիւնը չափէն աւելի կարեւոր է, մանաւանդ մեր գաղութին ներկայ տնտեսական տագնապին մէջ:

Ա.Ա.Ա.Ս.Ս.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆՔ

V.O.K.S. ORGANE DE LA SOCIÉTÉ POUR LES RELATIONS CULTURELLES ENTRE L'U.R.S.S. ET L'ÉTRANGER : : : : :
Recueil périodique : : : **Édification socialiste dans l'U.R.S.S.** : : :
— illustré —
3ème année 1932 No. 1

J. Staline sur Lénine — Les deux grands plans de l'U.R.S.S.

Dix années d'édification socialiste en Transcaucasie soviétique
Moscou — VOKS

Մանուշիան Մ. — ՍԵՒ ԼԵՈՒՆ ՄԱՐԿԸ. վէպ ազգային պատմական կեանքէ. մատենաշար «Նոր Օր»-ի. Բ. տպ. էջ 343. Աթէնք, 1932: Գին՝ 20 ֆրանք: Գրավաճառներու բացառիկ զեղչ: Դիմել՝ «Nor Or» 20 A. Voulis — Athènes.

Թափառակաւ. — ԴԵՊ Ի ԿԱԽԱՂԱՆ. էջ 877. գին՝ 3 տոլար (թղթակազմ). տպ. «Հայրենիք». Պոսթըն, 1932:

Ժամկոչեան Բրոֆ. Միսրոպ (պատրաստեց). — ԵՐԱԶԱՀԱՆ ճոխ և ընդարձակ (տասը հազար երազներու ճշգրիտ և ընդարձակ մեկնութիւն). Հր. Ա. Հ. Ժամկոչեան. տպ. Թագուր Խաչիկեան. էջ 190. գին՝ 15 ֆր. կամ մէկ տոլար. Մարտէյլ. 1932:

ՊԱՏԱՆԻՆ ԳՐԱԳԱՐԱՆԸ. հատոր Թ. 37-42. (Գ. ՇԱՐԳ. Թ. 1-6)

Եգիպտական աշակերտիկներ

37) ԽԵՊԵՐԱ. — 38) ԱԼՈՒ, ՏՈՒՍ ԵՒ ԱՄԷՆՏԷՐ. — 39) ԻՍԻՍ ԵՒ ՕՍԻՐԻՍ. — 40) ՕՍԻՐԻՍ ՏԱՅՓԸՆ ԵՒ ԱՍՕ. — 41) ՕՍԻՐԻՍԻ ՍՊԱՆՈՒԹԻՆԸ. — 42) ԹԵԲԷԻ ԿՈՐԾԱՆՈՒՄԸ. տպ. «Սահակ Միսրոպ», Գահիրէ:

Die Reise der drei Söhne des Königs von Serendippo, aus dem italienischen übersetzt von THEODOR BONFEY. Göttingen. 1932.

Հ. Ս. Խ. Հ. ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹԻՆ. — ԳՐԱՅՈՒՅԱԿ 1932. Երեւան: ԲԻԼԼԵՏԷՆ նոր լոյս տեսած գրքերի (Յունուար — Ապրիլ):

ՅՈՒՅԱԿ Հ. Ս. Խ. Հ. ՊԵՏԱԿԱՆ Հրատարակած և հրատարակելիք դասագրքերի, մեթոտական ձեռնարկների ու ծրագրերի 1932-33 Ուս. տարի. Պետհրատ. Երեւան. 1932:

Յատուկ շնորհակալութիւն կը յայտնենք

Ն. Վ. ԱՂԱԹՈՆ ՊԷՅԻ

որ փանքիս մատենադարանին նշխրեց LEHMANN HAUPT-ի

„Armenien einst und jetzt“

Բ հատոր. տպ. Պերլին, 1931. էջ 453—1067+50:

Հայ տաղանդաւոր եւ սիրուած քերթող

ԹՈՎԱՄԱՍ ԹԵՐԶԵԱՆԻ

ԲԱՆԱՍԵՂՏՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՒԱՔԱՏՈՆ

մեծապիւր եւ շքեղ տպագրութիւն

ԵՐԿՈՒ ՀԱՏՈՐ

կը վաճառուի միայն Ս. Ղազարու տպարանէն
քիզումաճ գին, կամիսիկ, ճամպարճածախսով
ԽՏԱԼԻՍ՝ Տոլար 2.86 — ԱՐՏԱՍԵՂՏՈՒՆ՝ Տոլար 3.12